

2009

þÿ — ã Å ½ µ⁻ · ã · ¼ µ Ä ± ¾ Í
þÿ³ ½ É ã¹ ¿ µ À¹ ã Ä ® ¼ · Â⁰ ±¹ ½ µ Å Á ¿

Kargopoulos, Phillipos V.

þÿ Å Ä É , ® Ä É “¹ î Á³ ¿ Â ” ± Á ´ ± ½ ì Â

<http://hdl.handle.net/11728/11555>

Downloaded from HEPHAESTUS Repository, Neapolis University institutional repository

Νόησις

ΕΤΗΣΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΓΙΑ ΤΗ ΓΝΩΣΗ, ΤΗ ΝΟΗΣΗ ΚΑΙ ΤΗ ΜΑΘΗΣΗ

ΤΕΥΧΟΣ 5 ■ 2009

Ε Κ Δ Ο Τ Η Σ

τυπωθήτω
ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΡΔΑΝΟΣ

Δ Ι Α Θ Ε Σ Η

ΕΚΔΟΤΙΚΕΣ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ
ΓΙΩΡΓΟΥ & ΚΩΣΤΑ
ΔΑΡΔΑΝΟΥ
Διδότου 37, 106 80 Αθήνα
Τηλ.: 210 36.42.003
Fax: 210 36.42.030
www.dardanosnet.gr
e-mail: info@dardanosnet.gr

ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ

10 ευρώ

ISSN 1790-3203

Ειδικό Αφιέρωμα ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΟΣ
Φίλιππος ΚΑΡΓΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Φίλιππος ΚΑΡΓΟΠΟΥΛΟΣ: Εισαγωγή του επιμελητή: Η συνείδηση μεταξύ γνωσιοεπιστήμης και νευροεπιστήμης

ΚΥΡΙΟ ΑΡΘΡΟ:

Κωνσταντίνος ΜΟΥΤΟΥΣΗΣ και Νίκος ΛΟΓΟΘΕΤΗΣ: Εγκέφαλος και συνείδηση

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΚΡΙΤΩΝ:

Αντώνης ΜΟΣΧΟΒΑΚΗΣ: Το επιστημολογικό status της νευροφυσιολογίας της συνείδησης και το «δύσκολο» πρόβλημα

Δρακούλης ΝΙΚΟΛΙΝΑΚΟΣ: Μεταφυσικές θέσεις, εννοιολογικές συγχύσεις, όνειρα, συνειδητή και μη συνειδητή αντίληψη

Γεώργιος ΜΑΡΑΓΚΟΣ: Επιστημονικός δυϊσμός;

Αθανάσιος ΠΡΩΤΟΠΑΠΑΣ: Το πρόγραμμα των νευρωνικών συστατικών της συνείδησης: πλήρης άγνοια ή απαισιοδοξία;

Αθανάσιος ΡΑΦΤΟΠΟΥΛΟΣ: Αντίληψη και συνειδητότητα είναι διακριτά φαινόμενα

Ειρήνη ΣΚΑΛΙΟΡΑ: Η έρευνα για τον εγκέφαλο ως προς τη συνείδηση: απόπειρα πλασιώσης

Νίκος ΜΑΚΡΗΣ: Εγκέφαλος και συνείδηση ή εγκέφαλος και αντίληψη;

Ηλίας Δ. ΚΟΥΒΕΛΑΣ: Αναζητώντας τη συνείδηση

Ανδρέας Κ. ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ: Αναζητώντας τον εγκεφαλικό μηχανισμό παραγωγής συνειδητών εμπειριών: Παρατηρήσεις στο άρθρο Μουτούση/Λογοθέτη

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΚΡΙΤΩΝ:

Κωνσταντίνος ΜΟΥΤΟΥΣΗΣ: Εγκέφαλος και συνείδηση: μια πιο θεωρητική προσέγγιση

Νόνσις
ΤΕΥΧΟΣ 5

Copyright © ΣΤΕΛΛΑ ΒΟΣΝΙΑΛΟΥ
© τυπωθήτω - ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΡΔΑΝΟΣ
© 2009

Μορφολογία - Τεχνική επιμέλεια:
ΧΡΗΣΤΟΣ ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

Επεξεργασία κειμένου - Σελιδοποίηση:
ΠΑΡΙΣ ΚΑΡΔΑΜΙΤΣΗΣ
(τηλ. 210 6469980)

Διορθώσεις:
ΝΙΚΟΣ Ν. ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ

Ηλεκτρονικό μοντάζ- φιλμ:
ΓΙΑΝΝΗΣ ΓΑΓΓΟΣ
(τηλ. 210 3833595)

Εξώφυλλο:
ΚΩΣΤΑΣ ΔΑΡΔΑΝΟΣ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΑΡΙΤΟΣ

Πίνακας Περιεχομένων

Φίλιππος ΚΑΡΓΟΠΟΥΛΟΣ

Εισαγωγή του επιμελητή: Η συνείδηση μεταξύ γνωσιοεπιστήμης και νευροεπιστήμης 5

ΚΥΡΙΟ ΑΡΘΡΟ

Κωνσταντίνος ΜΟΥΤΟΥΣΗΣ και Νίκος ΛΟΓΟΘΕΤΗΣ

Εγκέφαλος και συνείδηση 19

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΚΡΙΤΩΝ

Αντώνης ΜΟΣΧΟΒΑΚΗΣ

Το επιστημολογικό status της νευροφυσιολογίας της συνείδησης και το «δύσκολο» πρόβλημα 69

Δρακούλης ΝΙΚΟΛΙΝΑΚΟΣ

Μεταφυσικές θέσεις, εννοιολογικές συγχύσεις, όνειρα, συνειδητή και μη συνειδητή αντίληψη 79

Γεώργιος ΜΑΡΑΓΚΟΣ

Επιστημονικός δυϊσμός; 89

Αθανάσιος ΠΡΩΤΟΠΑΠΑΣ

Το πρόγραμμα των νευρωνικών σύστοιχων της συνείδησης: πλήρης άγνοια ή απαισιοδοξία; 97

Αθανάσιος ΡΑΦΤΟΠΟΥΛΟΣ

Αντίληψη και συνειδητότητα είναι διακριτά φαινόμενα 117

Ειρήνη ΣΚΑΛΙΟΡΑ

*Η έρευνα για τον εγκέφαλο ως προς τη συνείδηση:
απόπειρα πλαισίωσης* 135

Νίκος ΜΑΚΡΗΣ

Εγκέφαλος και συνείδηση ή εγκέφαλος και αντίληψη; 157

Ηλίας Δ. ΚΟΥΒΕΛΑΣ

Αναζητώντας τη συνείδηση 165

Ανδρέας Κ. ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ

*Αναζητώντας τον εγκεφαλικό μηχανισμό παραγωγής συνειδητών
εμπειριών: Παρατηρήσεις στο άρθρο Μουτούση/Λογοθέτη* 173

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΚΡΙΤΩΝ

Κωνσταντίνος ΜΟΥΤΟΥΣΗΣ

Εγκέφαλος και συνείδηση: μια πιο θεωρητική προσέγγιση 177

Εισαγωγή του επιμελητή:

Η συνείδηση μεταξύ γνωσιοεπιστήμης και νευροεπιστήμης

Η σχέση ανάμεσα σε επιστήμη και συνείδηση είναι μακρόχρονη, δραματική, μερικές φορές θυελλώδης και σχεδόν πάντα αμφίθυμη. Ένα μέρος από αυτήν την ιδιαιτερότητα μπορεί να αποδοθεί στο ότι εμπλέκεται στη σχέση και ένας τρίτος παράγοντας, ο νους, δηλαδή οι νοητικές λειτουργίες. Τυπικά η αρχή της σχέσης αυτής τοποθετείται 130 χρόνια πίσω, όταν ιδρύθηκε στο Πανεπιστήμιο της Λειψίας το πρώτο ψυχολογικό εργαστήριο από τον φιλόσοφο και φυσιολόγο Wilhelm Wundt, και πήρε διαζύγιο η ψυχολογία από τη φιλοσοφία. Στα πρώτα εκείνα βήματα της ψυχολογίας το αποκλειστικό αντικείμενο της νέας αυτής επιστήμης ήταν τα περιεχόμενα της συνείδησης και η βασική μέθοδος έρευνας που χρησιμοποίησε, δηλαδή η συστηματική ενδοσκόπηση, προϋπέθετε τη συνείδηση και μάλιστα την ανώτερης τάξης συνείδηση, δηλαδή την αυτοσυνείδηση. Στην αρχή λοιπόν η συνείδηση ήταν το Α και το Ω της ψυχολογίας. Το πρώτο σύννεφο σε αυτόν τον Καρτεσιανό (και Λοκιανό) παράδεισο υπήρξε η ανακάλυψη του ασυνειδήτου από τον Freud, αλλά πολύ περισσότερο επηρεάστηκε η σχέση συνείδησης και ψυχολογίας από τη σταδιακή επικράτηση της δαρβίνειας άποψης στα βιολογικά ζητήματα, άρα και στα ανθρώπινα, στο βαθμό που ο άνθρωπος είναι βιολογικό ον. Αντί να μελετούν τη συνείδηση ως δεδομένη εσωτερική πραγματικότητα, οι λειτουργιστές ψυχολόγοι άρχισαν να μελετούν ένα συνδυασμό συνείδησης και συμπεριφοράς και ειδικότερα τις νοητικές λειτουργίες που μπορούσαν,